

Konieczna zmiana statusu kadry pedagogicznej

Organizacja pracy nauczycieli w szkołach publicznych

KATARZYNA TOMASZCZYK-PACUŁA

Do najbardziej drażliwych elementów debaty publicznej związanej z pracą nauczycieli należą ich wynagrodzenia oraz kwestia pensum, które w szkołach podstawowych i średnich wynosi 18 godzin. W praktyce pedagodzy pracują znacznie dłużej, ponieważ ich obowiązki nie ograniczają się do prowadzonych lekcji. Sprawy organizacji pracy w szkołach i jej warunków powróciły w publicznej dyskusji w związku z epidemią COVID-19, która spowodowała konieczność prowadzenia zajęć zdalnie, na co większość placówek nie była odpowiednio przygotowana. W podjętej w 2020 r. kontroli NIK kompleksowo zajęła się tymi zagadnieniami. Głównym wnioskiem jest konieczność aktualizacji przyjętych rozwiązań dotyczących standardów organizacyjnych i statusu nauczyciela, aby odpowiadał wymogom współczesności.

Wstęp

Przygotowanie zawodowe nauczycieli oraz jakość codziennej pracy z dziećmi i młodzieżą w największej mierze przyczyniają się do zapewnienia właściwego poziomu edukacji i wychowania. W ostatnich latach nasilają się trudności w zapewnieniu odpowiedniej liczby wykwalifikowanej kadry pedagogicznej w szkołach podstawowych i średnich. Relatywne zubożenie nauczycieli względem wynagrodzeń w gospodarce ogółem, połączone ze słusznymi wysokimi wymaganiami merytorycznymi dotyczącymi osób, które chciałyby podjąć pracę w szkole skutkuje coraz większymi problemami w pozyskaniu młodych,

wykształconych nauczycieli oraz wysokim (i stale rosnącym) średnim wiekiem pedagogów. Strajk powszechny tej grupy zawodowej w 2019 r. unaoczniał panujące nastroje, a pandemia COVID-19 i decyzja o przejściu na zdalną pracę z uczniami pokazały nowe problemy polskiej edukacji i jej nieprzygotowanie do współczesnych wymagań i uwarunkowań.

Zagadnienia organizacji i czasu pracy nauczycieli w szkołach nie były dotychczas bezpośrednio przedmiotem kontroli NIK. Niemniej przeprowadzone w ostatnich latach przez Izbę badania w obszarze oświaty odnosiły się do wybranych aspektów sytuacji nauczycieli w szkołach. Podjęta w 2020 r. kontrola tego obszaru

(dotycząca lat 2018–2021)¹ miała na celu ocenę, czy organizacja pracy nauczycieli sprzyja właściwej realizacji ich zadań. Objęto nią Ministerstwo Edukacji Narodowej (od 1 stycznia 2021 r. Ministerstwo Edukacji i Nauki) oraz 20 szkół publicznych prowadzonych przez jednostki samorządu terytorialnego. Wsparciem badań kontrolnych była przeprowadzana (na zlecenie NIK) przez wszystkich kuratorów oświaty kontrola w 86 szkołach na terenie kraju. Dodatkowo przeprowadzono badania kwestionariuszowe dotyczące organizacji i czasu pracy pedagogów wśród 5152 dyrektorów placówek publicznych z terenu całego kraju, a za ich pośrednictwem 25 434 nauczycieli przedmiotów ogólnokształcących.

Nauczyciele w szkołach publicznych w Polsce

W latach 2018–2020 liczba nauczycieli przedmiotów ogólnokształcących zatrudnionych w szkołach i liczba zajmowanych etatów wynosiła odpowiednio: 319 690 osób (321 075 etatów), 307 880 osób (310 521,3 etaty) oraz 321 361 osób (325 117,5 etatów). Zmniejszenie liczby nauczycieli w latach 2018 i 2019 (według stanu na 30 września danego roku) było spowodowane odejściem na emeryturę uprawnionych do tego pedagogów. Z kolei wzrost liczby zatrudnionych nauczycieli zaobserwowany pomiędzy

2019 r. i 2020 r., wynikał z wystąpienia tzw. podwójnego rocznika uczniów w związku ze zmianą organizacji szkół oraz wydłużenia nauki w szkole ponadpodstawowej. Średnia wieku nauczyciela zatrudnionego w szkole podstawowej lub ponadpodstawowej kształtowała się na poziomie 46 lat w 2018 r. oraz 47 lat w 2019 r. i w 2020 r., przy czym najliczniejszą grupę stanowili pedagodzy z przedziału wiekowego 46–55 lat (38%). W 2020 r. nauczyciele przedmiotów ogólnokształcących według grup awansu zawodowego stanowili odpowiednio: dyplomowani (71%), mianowani (16%), kontraktowi (11%) oraz stażyści i bez stopnia awansu zawodowego (2%).

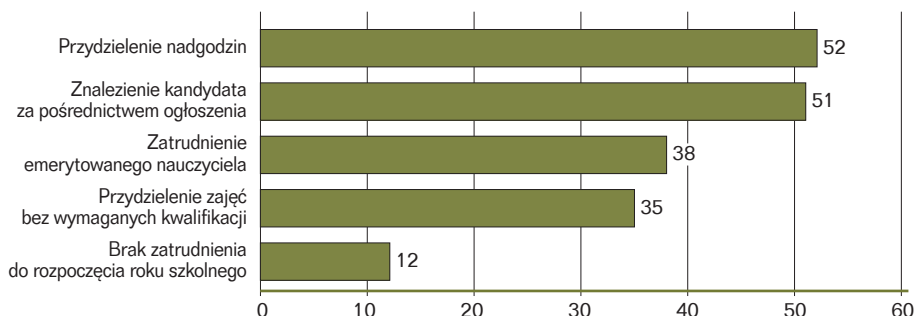
Stosownie do art. 9 ust. 1 pkt 1 ustawy – Karta Nauczyciela² stanowisko pedagoga może zajmować osoba, która posiada wyższe wykształcenie z odpowiednim przygotowaniem pedagogicznym lub ukończyła zakład kształcenia nauczycieli i podejmuje pracę na stanowisku, na którym są to wystarczające kwalifikacje. W latach 2018/2019–2020/2021 stan zatrudnienia nauczycieli w szkołach objętych kontrolą wynosił średniorocznie 831 osób, z czego 17% pracowało w więcej niż jednej szkole.

O problemie z zapewnieniem odpowiedniej kadry świadczy to, że blisko połowa ankietowanych dyrektorów (46% z 5152) deklarowała trudności z zatrudnieniem nauczycieli o odpowiednich kwalifikacjach

¹ Artykuł opracowany na podstawie Informacji o wynikach kontroli: *Organizacja pracy nauczycieli w szkołach publicznych*, nr ewid. 122/2021/P/20/027/, Departament Nauki, Oświaty i Dziedzictwa Narodowego NIK, lipiec 2021 r.

² Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z 6.9.2021 w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy – Karta Nauczyciela, (Dz.U. 2021 poz. 1762, tj.), tekst obowiązujący ustawy z 26.1.1982 <<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20210001762>>, (dostęp 17.11.2021).

Rysunek 1. Sposoby rozwiązywania problemu braków kadrowych (w %)

Źródło: Przeprowadzone przez NIK badanie kwestionariuszowe z udziałem 5152 dyrektorów szkół.

w latach szkolnych 2018/2019–2020/2021. Jak wynika z przeprowadzonych przez NIK badań kwestionariuszowych wśród dyrektorów, najtrudniej było zatrudnić nauczycieli fizyki (33%) i matematyki (32%), a w dalszej kolejności chemii (24%), języka angielskiego (20%) oraz informatyki (18%).

Zgodnie z danymi zebranymi przez NIK w ramach badania kwestionariuszowego, problem z zatrudnieniem specjalistów o odpowiednich kwalifikacjach dyrektorzy szkół starali się rozwiązywać najczęściej we własnym zakresie, przydzielając innym zatrudnionym nauczycielom ponadwymiarowe godziny (52%). Również często udało im się pozyskać pracowników dzięki zamieszczonym ogłoszeniom (51%). W pozostałych przypadkach ponad jedna trzecia dyrektorów zatrudniała nauczycieli emerytowanych (38%), przydzielano też zajęcia nauczycielom bez wymaganych kwalifikacji, za zgodą organu sprawującego nadzór

pedagogiczny (35%). W 12% przypadków nie udało się zatrudnić kadry do momentu rozpoczęcia roku szkolnego.

Jednym ze skutków było to, że wśród skontrolowanych przez kuratorów 86 szkół, w 14 zdarzyły się przypadki zatrudniania nauczycieli, którzy nie posiadali odpowiednich kwalifikacji do prowadzenia zajęć, w tym: języka angielskiego, informatyki, fizyki, przyrody, wychowania fizycznego, edukacji dla bezpieczeństwa, a także bibliotekarzy, pedagogów oraz nauczycieli współorganizujących nauczanie uczniów z różnego rodzaju niepełnosprawnościami.

Odbiór społeczny warunków pracy nauczyciela

Organizacja pracy nauczyciela, w tym problem pensum (tj. obowiązkowej tygodniowej liczby 18 godzin³ lekcyjnych w ramach etatu) stał się jednym z elementów

³ Pensum nauczyciela określa art. 42 ustawy – Karta Nauczyciela i ma ono różną wartość. Przykładowo, dla nauczycieli bibliotekarzy bibliotek szkolnych – 30 godzin; dla wychowawców świetlic szkolnych i póninteratów (z wyjątkiem wychowawców świetlic szkół specjalnych), świetlic i klubów środowiskowych, w tym:

publicznej dyskusji dotyczących edukacji, wynagrodzeń nauczycieli i potencjalnych zmian w Karcie Nauczyciela. W powszechnym odbiorze pensum jest postrzegane jako równoważne z liczbą godzin poświęcanych przez nauczycieli na pracę. Dodatkowo wskazuje się na inne przywileje w postaci długich wakacji i okolicznościowych ferii.

Tymczasem, polski system oświaty nakłada na nauczycieli obowiązek pracy 40 godzin tygodniowo, w tym tylko część tego czasu (właśnie w postaci pensum) jest ewidencjonowana. Przepisy nie określają natomiast, w jaki sposób mają być realizowane pozostałe godziny pracy. Poza tzw. godzinami przy tablicy, nauczyciele wykonują liczne dodatkowe zadania, np. sprawdzają prace klasowe, prowadzą zebrania z rodzicami czy uroczystości szkolne, przygotowują się do lekcji oraz podejmują inne czynności związane z samokształceniem i doskonaleniem zawodowym. Złożoność tego zjawiska powoduje, że nauczyciele narzekający na zwiększający się zakres obciążeń wykraczających poza same zajęcia dydaktyczno-wychowawcze, spotykają się z negatywnym odbiorem społecznym wynikającym z braku zrozumienia dla uwarunkowań pracy w szkole.

Warto zaznaczyć, że jedynie 22% uczestniczących w badaniu kwestionariuszowym nauczycieli prowadziło 18 lub mniej godzin

zajęć tygodniowo, podczas gdy 41% miało 24 lub więcej godzin lekcji w tygodniu. Tylko ten jeden przykład świadczyć może o nieprawdziwym odbiorze warunków pracy pedagogów. Dodać także należy, że problem pensum to tylko jeden – obok wynagrodzeń, wyposażenia sal lekcyjnych czy dostępu do komputera i drukarki – ze składników oceny uwarunkowań pracy. Także te czynniki wpływają na coraz mniejszą atrakcyjność pracy nauczyciela, a w konsekwencji gotowość młodych, wykształconych osób do podjęcia tego zawodu. Należy nadmienić, że obecna sytuacja na rynku pracy (niska stopa bezrobocia, duża mobilność, łatwość zmiany pracy) sprawiają, że inne czynniki związane z pracą w szkole, które w przeszłości sprzyjały podjęciu decyzji o wyborze tej drogi zawodowej (np. spodziewana pewność długoletniego zatrudnienia) – tracą na znaczeniu.

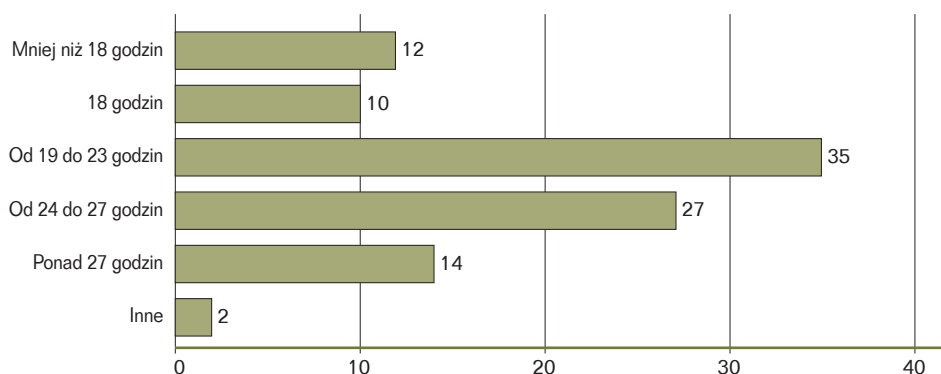
Problem nadgodzin

Najpopularniejszym sposobem radzenia sobie z problemem niedostatecznej obsady kadrowej było przydzielanie nadgodzin. Stosownie do art. 42 ust. 1 ustawy Karta Nauczyciela czas pracy nauczyciela zatrudnionego w pełnym wymiarze zajęć nie może przekraczać 40 godzin tygodniowo. W ramach tego czasu pracy oraz ustalonego wynagrodzenia nauczyciel obowiązany jest realizować:

profilaktyczno-wychowawczych i terapeutycznych, wychowawców młodzieżowych ośrodków socjoterapii – 26 godzin, czy dla nauczycieli przedszkoli specjalnych, szkół podstawowych, szkół specjalnych, liceów ogólnokształcących, przedmiotów z zakresu kształcenia ogólnego, teoretycznych przedmiotów zawodowych w szkołach prowadzących kształcenie zawodowe, w tym w szkołach specjalnych i szkolenia rzemieślniczego w schroniskach dla nieletnich oraz zakładach poprawczych, przedmiotów teoretycznych na kwalifikacyjnych kursach zawodowych, przedmiotów artystycznych i ogólnokształcących w szkołach artystycznych przedmiotów ogólnokształcących – 18 godzin.

Rysunek 2. Liczba godzin lekcyjnych w tygodniu na podstawie badań ankietowych (w %)

Ile faktycznie obowiązkowych godzin lekcyjnych prowadziła/ł Pani/Pan z uczniami w ostatnim tygodniu (z wyłączeniem zajęć pozalekcyjnych) ogółem we wszystkich szkołach, w których Pani/Pan pracuje?

Źródło: Przeprowadzone przez NIK badanie kwestionariuszowe z udziałem 25 434 nauczycieli przedmiotów ogólnokształcących pracujących w szkołach publicznych.

- zajęcia dydaktyczne, wychowawcze i opiekuńcze, prowadzone bezpośrednio z uczniami albo na ich rzecz w ramach tzw. pensum, którego wysokość dla nauczycieli przedmiotów ogólnokształcących wynosi 18 godzin tygodniowo;
- inne zajęcia i czynności wynikające z zadań statutowych szkoły, w tym zajęcia opiekuńcze i wychowawcze uwzględniające potrzeby i zainteresowania uczniów;
- zajęcia i czynności związane z przygotowaniem się do zajęć, samokształceniem i doskonaleniem zawodowym.

Stosownie do przepisów Karty Nauczyciela godziny ponadwymiarowe mogą być przydzielone nauczycielowi za jego zgodą i w szczególnych przypadkach, wynikających wyłącznie z konieczności realizacji programu nauczania w wymiarze nie większym niż pół etatu⁴. Za te godziny pracy nauczyciele otrzymują wynagrodzenie⁵. Kontrola wykazała, że w czterech z 20 szkół w odniesieniu do niektórych nauczycieli przekroczono maksymalny wymiar godzin ponadwymiarowych, określonych stosownie do art. 35 ust. 1 ustawy – Karta Nauczyciela.

⁴ Stosownie do art. 35 ust. 1 ustawy – Karta Nauczyciela, w szczególnych wypadkach, podyktowanych wyłącznie koniecznością realizacji programu nauczania, nauczyciel może być obowiązany do odpłatnej pracy w godzinach ponadwymiarowych zgodnie z posiadaną specjalnością, których liczba nie może przekroczyć 1/4 tygodniowego obowiązkowego wymiaru godzin zajęć. Przydzielenie nauczycielowi większej liczby godzin ponadwymiarowych może nastąpić wyłącznie za jego zgodą, jednak w wymiarze nieprzekraczającym 1/2 tygodniowego obowiązkowego wymiaru godzin zajęć.

⁵ Stosownie do art. 35 ust. 3 ustawy – Karta Nauczyciela, wynagrodzenie za godziny ponadwymiarowe i za godziny doraznych zastępstw wypłaca się według stawki osobistego zaszczerowania nauczyciela, z uwzględnieniem dodatku za warunki pracy.

Jak widać na rysunku 2 (s. 45), uczestniczący w badaniu kwestionariuszowym nauczyciele wskazali, że nie wliczając zajęć pozalekcyjnych, co dziesiąty (10%) przeprowadzał równo 18 godzin lekcyjnych w tygodniu (tj. pensum dydaktyczne). Najczęściej, bo ponad jedna trzecia (35% z 25 434), miała od jednej do pięciu godzin ponadwymiarowych i prowadziła od 19 do 23 godzin lekcyjnych tygodniowo. Prawie jedna trzecia (27%) od 24 do 27 godzin tygodniowo. Natomiast ponad 27 godzin tygodniowo – 14% respondentów. Z kolei 12% badanych prowadziło mniej niż 18 godzin lekcyjnych.

Warunki i wyposażenie miejsca pracy

Zdaniem NIK warunki lokalowe szkół, w tym zapewnienie bezpieczeństwa i higieny pobytu oraz wyposażenie sal lekcyjnych czy pokoju nauczycielskiego to czynniki, które mają istotny wpływ na wykonywane zadania. Potwierdzają to uczestniczący w badaniu kwestionariuszowym nauczyciele, którzy byli w zasadzie zgodni (99% z 25 434) wskazując, że stała i dobrze wyposażona sala lekcyjna jest czynnikiem ułatwiającym pracę. Raport Instytutu Badań Edukacyjnych (IBE)⁶ potwierdza, że duże znaczenie dla warunków i czasu pracy miało według nauczycieli wyposażenie sal, w tym między innymi w sprzęt multimedialny, dostęp do materiałów biurowych, możliwość łatwego

przechowywania materiałów dydaktycznych czy szafki dla uczniów.

Dla nauczycieli ważne jest również, aby sala, w której prowadzą zajęcia z danego przedmiotu była stałą pracownią tematyczną, zapewniającą pełny dostęp do wszystkich materiałów potrzebnych do realizacji programu. Ewentualna konieczność współużytkowania sal lekcyjnych przez różne klasy i różnych pedagogów wpływa (ich zdaniem) znacząco na czas pracy. Wiąże się to z koniecznością wcześniejszego przyjścia do pracy lub poświęcenia przerwy między lekcjami na przygotowanie sali, sprzętu czy pomocy dydaktycznych. Dodatkowo, dobrze wyposażona sala lekcyjna zwiększa również komfort pracy oraz atrakcyjność lekcji. Kolejnym ważnym elementem jest zapewnienie nauczycielom swobodnego dostępu do materiałów biurowych oraz pomocy dydaktycznych czy komputera i drukarki. Jak wskazano w raporcie Instytutu Badań Edukacyjnych⁷ niewystarczające wyposażenie szkół w sprzęt oraz brak spokojnego miejsca pozwalającego na indywidualną pracę w skupieniu stanowi jeden z problemów decydujących o tym, że nauczyciele wykonują dużą jej część w domach.

Tymczasem wyniki kontroli NIK w szkołach wskazują, że w blisko połowie szkół (9 z 20) dyrektorzy nie zapewnili nauczycielom warunków i wyposażenia miejsca pracy oraz nie przestrzegali przepisów dotyczących bezpieczeństwa

⁶ Badanie „Czas pracy i warunki pracy w relacjach nauczycieli” zrealizowane przez Instytut Badań Edukacyjnych (dalej: IBE), <<http://www.ibe.edu.pl/pl/component/content/article/2-uncategorised/205-lista-publicacji>>, (dostęp 15.1.2021).

⁷ ibid.

i higieny, co w niektórych przypadkach stwarzało zagrożenia zdrowia i życia. Ponadto w 15 z 20 szkół nauczyciele nie mieli stałego dostępu do pracowni przedmiotowych lub nie zorganizowano takich pracowni. Również 40% z 25 434 uczestniczących w badaniu kwestionariuszowym pedagogów wskazało, że nie zawsze podczas prowadzonych lekcji mieli do dyspozycji odpowiednio wyposażoną salę.

Wśród konkretnych problemów (wystąpiły w 8 z 20 kontrolowanych szkół), można wskazać na:

- niezapewnienie pełnego wyposażenia do realizacji podstawy programowej w salach lekcyjnych czy dostępu do komputerów dla wszystkich uczniów w pracowniach informatycznych;
- niezabezpieczenie, w komputerach użytkowanych w pracowniach informatycznych, dostępu do stron mogących zawierać szkodliwe treści dla prawidłowego rozwoju uczniów, co stanowiło naruszanie art. 27 ustawy – Prawo oświatowe (chodzi w szczególności o zainstalowanie i aktualizowanie oprogramowania zabezpieczającego);
- niezapewnienie przy stanowisku pracy nauczyciela wyposażonym w monitory ekranowe odpowiednich krzeseł, określonych w rozporządzeniu Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z 1 grudnia 1998 r.;
- nieokreślenie szczegółowego wykazu materiałów niezbędnych do wykonywania czynności wchodzących w zakres obowiązków nauczyciela, stosownie do specyfiki danej szkoły, tj. wykazu, o którym mowa w § 3 rozporządzenia w sprawie podstawowych warunków niezbędnych do realizacji przez szkoły

i nauczycieli zadań dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych oraz programów nauczania;

- brak dostępu do materiałów biurowych, podręczników oraz pomocy dydaktycznych. Nauczyciele dokonywali zakupów na własny koszt lub korzystali z pakietów przekazanych przez wydawnictwa.

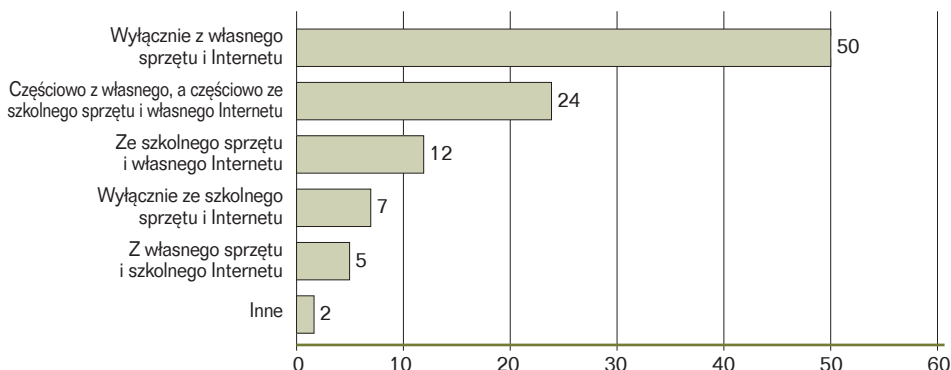
Praca w warunkach pandemii

W związku z wystąpieniem na terenie Polski COVID-19 i czasowym ograniczeniem funkcjonowania jednostek systemu oświaty, Minister działając na podstawie ustawy – Prawo oświatowe, wydał rozporządzenia regulujące funkcjonowanie szkół i placówek, stwarzając w ten sposób ramy prawne kształcenia, z wykorzystaniem metod i technik pracy na odległość.

Przez pierwsze dwa dni od zawieszenia nauki w formie stacjonarnej, nauczyciele pozostawali do dyspozycji dyrektora. Realizowali zadania związane z samodoskonaleniem, w szczególności podnosząc swoje umiejętności przydatne w czasie zdalnego nauczania, zapoznawali się z wytycznymi o zasadach i formach pracy czy wyszukiwali informacje na temat sposobów prowadzenia zajęć na odległość. W przypadku szkół podstawowych prowadzili także zajęcia opiekuńcze dla dzieci, którym rodzice nie mogli zapewnić opieki. Organizowano je najczęściej w świetlicy szkolnej. Następnie nauczyciele rozpoczęli, zgodnie z przyjętą w szkołach organizacją, pracę z uczniami, realizując lekcje i pozostałe swoje zadania w formie zdalnej.

Postawiło to przed nauczycielami nowe wyzwania, związane zarówno z organizacją czasu i miejsca (sprzęt) pracy oraz zapewnieniem odpowiedniej jakości

Rysunek 3. Pochodzenie sprzętu, z którego korzystali anketowani nauczyciele w czasie pracy zdalnej (w %)

Źródło: Jak na rysunku 2.

prowadzonej nauki zdalnej (zarówno pod względem atrakcyjności zajęć dla uczniów, jak i umiejętności obsługi urządzeń oraz platform służących do ich prowadzenia, jak np. Microsoft Teams).

W tej ostatniej kwestii dyrektorzy wskazywali, że ze względu na ubogą ofertę szkoleniową na rynku w momencie ogłoszenia zmiany sposobu funkcjonowania szkół ze względu na epidemię COVID-19 doskonalenie nauczycieli polegało głównie na samokształceniu, poszukiwaniu informacji o sposobach prowadzenia zdalnego nauczania. Najszybciej na dynamiczną sytuację w oświacie zareagowały wydawnictwa edukacyjne, z oferowanych przez nie szkoleń na początku korzystali nauczyciele.

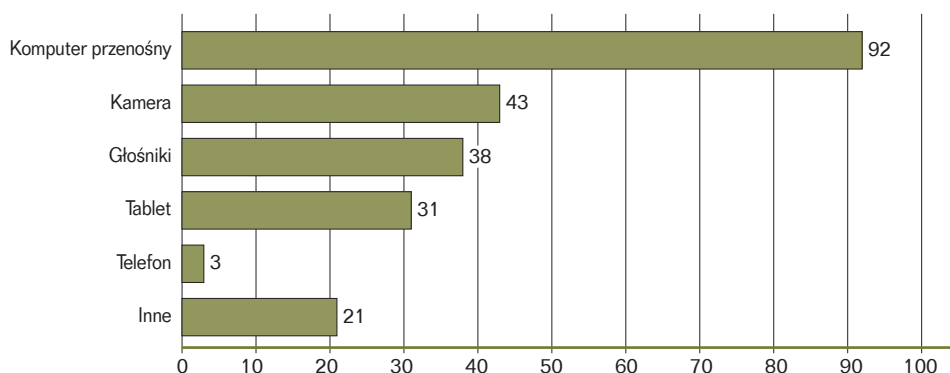
Przykładowe szkolenia dla nauczycieli wspierające ich w pracy zdalnej dotyczyły m.in. obsługi aplikacji Microsoft Teams, dziennika elektronicznego, kształcenia na odległość (nowe regulacje prawne), oceniania uczniów, wykorzystania technologii

informatycznych, efektywnego realizowania nauczania hybrydowego poszczególnych przedmiotów, np. przyrody czy biologii i organizacji lekcji z różnych przedmiotów online, np. matematyki.

W szkołach objętych badaniem kwestionariuszowym, według stanu na 31 marca 2020 r., liczba nauczycieli, którzy ukończyli formy kształcenia i doskonalenia zawodowego w związku z wprowadzonym od marca 2020 r. zdalnym nauczaniem, wyniosła 102 231. Natomiast na 30 września 2020 r. liczba ta wynosiła 176 090. W zestawieniu z liczbą zatrudnionych daje to odpowiednio 47% i 81% przeszkolonych nauczycieli.

Kontrola NIK wykazała również różne podejście dyrektorów szkół do miejsca pracy. W okresie nauki zdalnej nauczyciele pracowali głównie w miejscu zamieszkania, a tylko w uzasadnionych przypadkach w szkole (np. z powodu braku dostępu lub niewystarczającej przepustowości łącza internetowego). W sytuacjach, gdy

Rysunek 4. Rodzaj sprzętu potrzebny do pracy zdalnej, o który wnioskowali nauczyciele (w %)

Źródło: Przeprowadzone przez NIK badanie kwestionariuszowe z udziałem 5152 dyrektorów publicznych szkół podstawowych, ponadpodstawowych, a także zespołów szkół.

nauczyciel nie mógł uzyskać połączenia z uczniem ze względu na problemy z dostępem do Internetu po stronie ucznia, szkoły kontaktowały się z opiekunami, aby pomóc w rozwiązaniu ewentualnych trudności.

Badania kwestionariuszowe potwierdziły zróżnicowanie w podejściu do miejsca prowadzenia zdalnych lekcji, jednak ze zdecydowaną przewagą miejsca zamieszkania. Blisko 70% z 25 434 nauczycieli prowadziło zajęcia zdalne z domu, a 28% ze szkoły. Innej odpowiedzi udzieliło 2% badanych. Wszystkie objęte kontrolą NIK placówki były podłączone do Ogólnopolskiej Sieci Edukacyjnej, dysponowały także sprzętem komputerowym z możliwością użyczenia pedagogom i uczniom. Jednak częściej nauczyciele korzystali z prywatnych urządzeń, nawet w sytuacji, gdy liczba laptopów i tabletów była większa niż liczba nauczycieli.

Co czwarty (25% z 5152) uczestniczący w badaniu kwestionariuszowym dyrektor

szkoły uznał, że stan jej wyposażenia na potrzeby zdalnego nauczania jest średni lub słaby. W 76% przebadanych szkół nauczyciele zgłaszali zapotrzebowanie na sprzęt do zdalnego nauczania, a w 49% na pomoce dydaktyczne. Tylko w 10% placówek nie sygnalizowano takich potrzeb.

Trudności w zdalnym nauczaniu pojawiły się już w marcu 2020 r. Te zgłaszane przez dyrektorów szkół objętych kontrolą, szczególnie w początkowej fazie wprowadzenia nauki online, dotyczyły braku dostępu uczniów i nauczycieli do odpowiedniej przepustowości łączy internetowych, sprzętu komputerowego i oprogramowania. Z kolei uczniowie mieli problemy przy korzystaniu z komunikatorów, poczty elektronicznej, z platform czy innych programów, co powodowało trudności z odesłaniem wykonanej pracy albo odczytaniem przesłanych zadań. Brakowało także wytycznych dotyczących sposobów komunikacji między szkołą a uczniami.

Kuratorzy sygnalizowali z kolei przede wszystkim konieczność dodatkowego wsparcia dla uczniów klas VIII i maturzystów w związku z czekającymi ich egzaminami.

Sami nauczyciele jako największe problemy nauczania zdalnego wskazali obiektywne sprawdzenie wiedzy i umiejętności uczniów (aż 71% uczestników badania kwestionariuszowego NIK), a także brak dostępu uczniów do sprzętu umożliwiającego sprawne uczestniczenie w lekcji online – 52%. Blisko jednej trzeciej badanych zbyt duża liczba uczniów biorących udział w zajęciach utrudniała indywidualizację nauczania, 30% miało problem ze sprawdzaniem faktycznej frekwencji. Nauczyciele pytani o to, co może usprawnić prowadzenie lekcji online, odpowiadali w większości, że potrzebne jest do tego odpowiednie wyposażenie w przenośne komputery z dostępem do Internetu (66%) i programy internetowe (53%).

Wnioski

Wyniki kontroli NIK pokazały pewne problemy organizacji pracy nauczycieli w szkołach publicznych, które mogą wpływać na trudności w zapewnieniu obsady. Na ten problem trzeba spojrzeć szerzej: właściwe byłoby dopasowanie prawno-społecznego modelu funkcjonowania nauczyciela do obecnej sytuacji gospodarczej, charakteryzującej się większą dynamiką i elastycznością rynku pracy oraz gwałtownie rosnącymi zarobkami w gospodarce krajowej. Relatywnie niskie płace oraz problemy z zapewnieniem odpowiednich warunków

pracy (chodzi np. o wyposażenie sal, ale też przybory biurowe oraz sprzęt, który nauczyciele często organizują sobie we własnym zakresie, co zostało spotęgowane koniecznością prowadzenia zajęć zdalnych w czasie pandemii COVID-19) powodują, że zawód ten traci na atrakcyjności i coraz mniej młodych, wykształconych osób decyduje się na pracę w szkole.

Najwyższa Izba Kontroli wśród wniosków pokontrolnych skierowanych do Ministra Edukacji i Nauki wskazała m.in. na konieczność:

- sfinalizowania prac nad aktualizacją przyjętych rozwiązań dotyczących standardów organizacyjnych i statusu socjoekonomicznego nauczyciela (np. w ramach Zespołu ds. statusu zawodowego pracowników oświaty) we współpracy z interesariuszami środowiska oświatowego;
- podjęcia działań legislacyjnych w celu określenia, ze względu na dobro procesu dydaktyczno-wychowawczego, sposobu organizacji zajęć pozalekcyjnych, w szczególności rozwijających zainteresowania ucznia, w tym w zakresie wynagrodzenia przysługującego za nie nauczycielom;
- dokonania całościowej analizy prawidłowości i adekwatności organizacji zajęć pozalekcyjnych oraz podjęcia ewentualnych działań na rzecz ich lepszego wykorzystania przez szkoły w procesie dydaktyczno-wychowawczym i opiekuńczym;
- dokonania całościowej analizy i ewaluacji stwierdzonych barier i szans w trakcie edukacji zdalnej i ich wykorzystania przy organizacji i usprawnieniu procesu dydaktyczno-wychowawczego;

Oddzielnie, dyrektorom szkół zalecono podjęcie – we współpracy z organem prowadzącym – działań na rzecz stworzenia warunków organizacyjnych sprzyjających realizacji zadań przez nauczycieli, także z uwzględnieniem konieczności ich wykonywania w formie zdalnej, dzięki m.in. prawidłowej organizacji pracy, doposażeniu stanowisk

oraz zapewnieniu bezpieczeństwa i higieny pracy.

KATARZYNA TOMASZCZYK-PACUŁA*

doradca ekonomiczny,
Departament Metodyki Kontroli
i Rozwoju Zawodowego NIK

Słowa kluczowe: nauczyciele, szkoły publiczne, organizacja i czas pracy, warunki i zasady wynagradzania, nauczanie zdalne

ABSTRAKT

Organisation of Work in State Schools – Changes to the Status of the Teaching Staff Necessary

The audit conducted by NIK in 2020 on the organisation of works of teachers was the first in-depth study of the kind. The results of the audit provide an added value to the public debate on the work of teachers, its conditions and the way it is paid for. One of the issues indicated by schools managers is recruitment of qualified teaching staff, especially in sciences (mathematics and physics). The audit also showed that classrooms were frequently insufficiently equipped (e.g. IT classrooms with insufficient number of computers), and that schools lacked appropriate stationary. In addition, during the pandemic schools had problems with providing teachers with equipment necessary for remote teaching (mainly fast internet connection) and with training on how to operate IT programmes in the area. While teachers complained about difficulties with objective assessment of students' knowledge and presence at classes. The main conclusion of the audit is the need to update (in cooperation with teachers) the organisational standards of teaching. There is a risk that negative tendencies (such as the high average age of teachers, difficulties in recruiting teachers in sciences and foreign languages) will continue. What is more, managers of schools have been obliged to ensure better equipment in classrooms and better organisation of the teaching process (including online classes) so as to guarantee safety of work.

Katarzyna Tomaszczyk-Pacula, Economic Advisor, Department of Audit Methodology & Professional Development of NIK

Key words: teachers, state schools, organisation of works, worktime, rules of remuneration, remote schooling

* Autorka pracowała wcześniej w Departamencie Nauki, Oświaty i Dziedzictwa Narodowego NIK.